

„Nejsme toto tělo“: Přístup členů hnutí Haré Kršna ke zdravotně postiženým

Jana Zlámalová, FF MU, Ústav religionistiky

Úvodem¹

V České republice žije pravděpodobně 1,2 miliónu zdravotně postižených (Novosad 2006: 16). V Evropě toto číslo překračuje až 50 miliónů² a celosvětový údaj o počtu osob se zdravotním postižením se pohybuje kolem 650 miliónů,³ což vždy dává přibližně 10% z celkového počtu obyvatel dané oblasti. Fakt, že každý desátý z nás se možná řadí mezi příslušníky této poměrně velké menšiny, je pouze jedním z mnoha důvodů, proč by se na zmíněnou sociální skupinu ve spojitosti s náboženstvím měl zaměřit i zájem religionistický.

Po celé údobí historie religionistiky bylo toto téma poněkud opomíjeno. Přesto ale hlubší znalosti o tom, jak se pod vlivem náboženských přesvědčení formoval přístup společnosti ke zdravotně postiženým, jak o těchto lidech vypovídají texty či příslušníci nejrůznějších vyznání a jak se vliv náboženských nauk podepsal na obecném pohledu na zmíněnou minoritu, může představovat poměrně významný a zajímavý úsek religionistického zkoumání, který by bylo třeba podrobněji probrat.

Nelze ale o uvedené oblasti výzkumu jednoduše hovořit jako o bílém místě na mapě, neboť již bylo uveřejněno několik pojednání o náboženské víře a praxi postižených (Corrigan et al. 2003) či o teologických pohledech na zdravotní postižení (Winck 1994). Ovšem o studiu vazeb mezi novými náboženskými hnutími a danou skupinou osob můžeme plným právem prohlásit „hic sunt leones“. Avšak právě toto téma představuje velmi přitažlivý úsek na daném poli bádání. Zde se nám totiž přímo před očima utvářejí nové fenomény a probíhá naprosto specifický vývoj, jak o tom hovoří i úvodní slova k příspěvku *Sakralizace zdraví a detradicionalizace náboženství* ze sborníku *Náboženství a tělo*: „Individuální štěstí a zdraví (tělesné, psychické i duchovní) se během posledních desetiletí staly hodnotami, ze kterých vychází řada sociálních hnutí, včetně hnutí náboženských“ (Lužný 2006).

Následující studie, věnující se pojetí zdravotního postižení členy hnutí Haré Kršna, by proto ráda představovala nepatrný krok směřující vpřed ke zlepšení znalostí o zmíněné problematice.

¹ Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala Mgr. Milanu Fujdovi, Mgr. Lucii Hlavinkové a PhDr. Davidu Václavíkovi, Ph.D., a to za ochotu a čas věnovaný četbě tohoto textu, z čehož vyplynulo mnoho přínosných a podmětných připomínek. Také velmi děkuji všem oddaným, kteří byli ochotni se mnou spolupracovat a účastnit se na rozhovorech nezbytných pro sepsání této práce. A můj velký dík též patří všem, kteří mi při sepsování této studie byli větším či menším dílem jakkoliv nápomocni. Bez laskavého přispění všech výše jmenovaných by následující text vznikl jenom s velkými obtížemi.

² „Madrická deklarace“ [online], [cit. 22. ledna 2007], dostupné z: <<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=104>>.

³ „Disability“ [online], [cit. 21. ledna 2007], dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Disability#_ref-1>.

Záměr studie

Nic z aktivit, spisů, přednášek, veřejné činnosti ani nauky hnutí Haré Kršna se na zdravotně postižené osoby explicitně nezaměřuje. Předkládaná práce by z toho důvodu ráda prozkoumala názory členů uvedené náboženské skupiny vztahující se k problematice zdravotního postižení. V závěru textu se tak pravděpodobně budeme moci dozvědět, jaký postoj sami oddaní zaujímají k příslušníkům této sociální skupiny a zda je možné nalézt určité důvody vedoucí k přímému neoslovování těchto osob hnutím Haré Kršna. Budeme proto usilovat o popsání toho, jak oddaní vnímají jedince se zdravotním postižením a jak k němu přistupují. Naší snahou bude také probádání příčin, jež vedly k zaujmutí právě takového, a ne jiného postoje.

Otázku, na kterou budeme v průběhu práce postupně hledat odpověď, můžeme tedy stručně vyjádřit slovy: Jaké názory si členové hnutí Haré Kršna utvářejí na zdravotně postižené, co přispělo k jejich zformování a jak takové mínění může ovlivnit podobu přístupu oddaných k těmto lidem?

Metoda a struktura práce

Aby mohl být splněn výše nastíněný záměr studie, vyjdeme nejdříve z čtyř doktrinálních textů hnutí a získané poznatky následně obohatíme o závěry kvalitativního terénního šetření, v jehož rámci se obrátíme přímo ke Kršnovým oddaným. Tím se nám podaří shromáždit jejich osobní názory na zdravotně postižené a na, dle jejich mínění, ideální přístup k nim. Z údajů získaných tímto postupem se potom budeme snažit sestavit mozaiku informací, která by nám mohla poskytnout odpověď na naši výzkumnou otázku.

Před vyřčením konečné odpovědi nás ale čeká ještě několik úkolů. Ze všeho nejdříve se jen orientačně podíváme na to, jak postoje nejrůznějších náboženských tradic mohou formovat a ovlivňovat přístup ke zdravotně postiženým. To nám pomůže aspoň částečně poodkrýt, s jakými možnými druhy nábožensky podmíněných reakcí na tuto sociální skupinu se můžeme ve světě setkat. Později se také pokusíme porovnat, zda jednání zkoumaného hnutí odpovídá některému z možných přístupů a nebo zda se od zjištěných postojů výrazně odlišuje.

Dále se seznámíme se základními údaji o skupině Haré Kršna a zaměříme se především na ty části nauky, jež pojednávají o těle. Na tyto pasáže věroučných textů se soustředíme z toho důvodu, že členové určitého hnutí si pravděpodobně na základě svého učení vytvářejí jistý koncept těla a podle něj se může utvářet i jejich postoj k těm, jejichž tělo přesně nezapadá do společností stanovených pravidel vymezujících představy o tělesném ideálu.

A to nás již přivádí k dalšímu bodu naší práce, neboť potom se budeme podrobně věnovat uskutečněnému terénnímu výzkumu, kdy se ve výpovědích oddaných budeme snažit hledat shodná místa. Tím se nám podaří odhalit názory členů hnutí týkající se daného problému. Pro jejich lepší pochopení si je navíc vždy ještě doplníme o to, co již budeme znát z předešlé kapitoly o učení Haré Kršna. Takto budeme pozvolna propojovat okruhy, kterými se budeme v průběhu naší práce postupně zabývat (přístupy různých náboženství ke zdravotnímu postižení, pasáže nauky Haré Kršna pojednávající o těle a odpovědi oddaných). V závěru tak budeme moci

lépe porozumět informacím vytěženým z rozhovorů a snadněji poznáme, proč se přístup oddaných k postiženým zformoval v jednu konkrétní podobu.

Dříve uveřejněné studie k tématu

Jak již bylo naznačeno dříve, náboženské tradice jistým podílem vždy přispívaly (a stále přispívají) k utváření pohledů společností na osoby se zdravotním postižením. Přesto religionistická či i z jiných vědních oborů pocházející literatura tomuto fenoménu téměř nevěnuje svoji pozornost. Přehledy (Richards [nedatováno]; Selway – Ashman 1998) shrnující vydané studie věnující se vazbám mezi zdravotním postižením a náboženskými tradicemi nám navíc ukazují, že se tato pojednání, často psaná z teologických pozic, zaměřují převážně na křesťanskou víru (Fontaine 1996; Okhuijsen – van Opzeeland 1992). Další světová náboženství jsou poněkud zanedbávána a naprosto v pozadí zůstávají především nová náboženská hnutí, ke kterým v této oblasti nebyla pravděpodobně sepsána žádná významnější studie.

Seznámení s použitými zdroji a materiály

Navzdory ne příliš povzbudivému vyznění předchozího odstavce zůstává tu stále poměrně velké množství zdrojů, jež se pro nás mohou stát velmi přínosnými. V oblasti primární literatury se naše pozornost soustředí převážně na knihy a komentované překlady vybraných sanskrtských textů, obojí pocházející z pera zakladatele hnutí Šríly Prabhupády. Opomenuty samozřejmě nezůstanou ani webové stránky zkoumané náboženské skupiny.⁴ Všechny tyto materiály nám budou sloužit jako podklad k podrobné analýze částí nauky Haré Kršna zaměřující se na takové okruhy jako je téma života, těla a jeho onemocnění.

O hnutí Haré Kršna, o jeho nauce, historii a mnoha dalších aspektech jeho působení toho bylo napsáno jak v rovině obecné, tak i v úzeji vymezeném pohledu tolik, že v žádném případě nebudeme mít nouzi o studie, z nichž bude možné čerpat znalosti pro stručné obeznámení se s touto náboženskou skupinou. My se však budeme muset soustředit především na literaturu, jež by nám mohla přinést informace o působení náboženských představ na formování veřejného mínění o osobách se zdravotním postižením. Takových studií je ale možné, jak již bylo řečeno, nalézt i po pečlivém pátrání pouze velmi omezené množství.

Definice pojmu zdravotní postižení

Na závěr úvodní kapitoly bude vhodné si ještě ujasnit, koho vše budeme na následujících stránkách radit do skupiny zdravotně postižených. Toto vyjasnění je nezbytné především z toho důvodu, aby každému bylo zřejmé, k jaké skupině osob vztah členů hnutí Haré Kršna budeme vlastně zkoumat.

Existuje několik rozličných možností, jak definovat zdravotní postižení a jeho příčiny. Je to například model medicínský, náboženský nebo právní.⁵ My se budeme držet definice vytvořené Světovou zdravotnickou organizací (World Health Organization), jež je zmíněna v knize *Základy speciálního poradenství* a která říká, že zdravotní postižení je „částečné nebo úplné omezení schopnosti vykonávat

⁴ <<http://www.harekršna.cz/hkcz>>; <<http://www.iskcon.com>>.

⁵ „The History of Disability“ [online], [cit. 29. ledna 2007], dostupné z: <<http://www.ru.org/artother.html>>.

některou činnost či více činností, které je způsobeno poruchou nebo dysfunkcí orgánů“ (Novosad 2006: 13).

Za zdravotně postiženého tak budeme považovat každého jedince, jehož zdravotní stav se více či méně liší od toho, co se všeobecně považuje za zdravý a v některých případech mu tento jeho stav nedovoluje vykonávat stejné činnosti, které mohou provádět ostatní lidé a nebo k jejich výkonu musí využívat speciálních kompenzačních pomůcek. Je ale také nutné si uvědomit, že výše citované pojetí zdravotního postižení můžeme pouze považovat za naši pracovní definici a že může dojít k situaci, kdy se bude více či méně lišit od vymezení tohoto jevu členy hnutí Haré Kršna.

Náboženství (Východu) a zdravotní postižení

To, že „mnoho zvyků, lidových příběhů, stereotypů, nadějí a obav společnosti pramení z její náboženské víry“,⁶ dobře demonstrovuje skutečnost, jak náboženství dokáže ovlivňovat a utvářet kulturní prostředí. Bude proto vhodné podrobněji se obeznámit s tím, „jak rozličné společnosti a náboženství v různých oblastech světa vysvětlují a reagují na zdravotní postižení.“⁷ Zároveň se ale budeme snažit náš zájem soustředit především na náboženství Východu – speciálně na tradice běžně shrnované pod obecný pojem „hinduismus“, neboť hnutí Haré Kršna navazuje právě na jednu z nich.

Náboženstvím ovlivněné typy chování ke zdravotně postiženým osobám

K postiženým jedincům se společnosti obvykle stavějí několika odlišnými způsoby. Ačkoliv „jsou stoupenci mnoha náboženství vyzývání, aby se postiženým lidem nevysmívali a ani jim neškodili, ale prokazovali jim dobročinnost“ (Miles 1995: 52), je tato skupina v mnoha případech zavrhována nebo opomíjena. Na osoby se zdravotním postižením se u některých národů a v určitých historických obdobích pohlíží jako na zátěž pro komunitu a jsou proto jednoduše odstraňováni (postižené děti narozené ve starověké Spartě se shazovaly ze skály) (Selway – Ashman 1998: 7). Dalším důvodem vedoucím k usmrcování zdravotně postižených může být víra v jejich posedlost ďáblem nebo jinou negativní silou: tuto představu lze zaznamenat například u příslušníků národa Jukun v Súdánu, u masajských kmenů, ale uplatňovala se také ve středověké Evropě (*Ibid.*).

Na druhém konci pomyslné škály postojů se nachází oslavování a prokazování úcty postiženým osobám. V některých případech se o těchto jedincích smýšlí jako o těch, jejichž prostřednictvím se projevuje boží moc (tento přístup panuje například ve vybraných částech Ruska, Střední Asie, Himalájí a Kambodže) (Selway – Ashman 1998). Postižení lidé mohou být také uctíváni svým okolím z důvodů víry, díky které se jim přisuzují nadpřirozené dovednosti, jako například schopnost svojí přítomností ochraňovat před vlivy negativních a ďábelských sil, umění věštít budoucnost nebo možnost používat tzv. druhý zrak.

Nábožensky ovlivněný přístup ke zdravotně postiženým se ovšem může projevat i zapovězením nároků na dosažení určitých hodnot a společenského postave-

⁶ „Culture, Religion and Disability“ [online], [cit. 4. února 2007], dostupné z: <<http://www.mdaa.org.au/publications/ethnicity/information.html>>.

⁷ *Ibid.*

ní. Tito lidé tak například nemohli být prohlášeni za krále (viz *Mahábhárata*, Nárájan 2001), kněze, mnicha atd. „V šintoismu postižení také vylučovalo z možnosti stát se bohem“ (Miles 1995: 55).

Nepřímé znevýhodnění zdravotně postižených jedinců lze nalézt i v indických náboženských tradicích. Tamní rituály je totiž třeba vykonat s největší přesností, která nemůže být často zaručena v případě, kdy jsou prováděny postiženými lidmi. Ti jsou v takové situaci z jejich výkonu vyřazeni, což může mnohdy přivést do problémů celou jejich rodinu (Miles 1995: 61).

Náboženské zdůvodnění vzniku zdravotního postižení

V různých kulturách existují rozličná náboženská zdůvodnění vzniku a původu zdravotního postižení. Například tento stav může být způsoben zásahem ďábla, kouzel a magie nebo nepřízní boha. Postižení je také někdy viděno jako dar, skrze který se projevuje boží síla (Jan, 9: 1–3) nebo boží moudrost (například v islámu se lze setkat s domněnkou, že Alláh stvořil každého za jistým účelem, vše tak vzniklo z boží vůle a moudrosti a na světě se nenachází nic nežádoucího nebo zbytečného, tedy ani zdravotně postižení lidé, skrze něž Alláh zkouší štědrost jejich okolí).⁸

Zdravotní postižení může být také vnímáno jako důsledek hříšných činů z minulých životů. Toto přesvědčení se objevuje především v náboženských tradicích obsahujících víru v působení karmického zákona, například buddhismus nebo hinduismus. V tomto prostředí se postiženými osobami „opovrhuje [a to] ne z důvodu jejich současného zdravotního stavu, ale z důvodu jejich předešlých provinění“ (Miles 1995: 52). To pravděpodobně pramení ze skutečnosti, že „na jedince a jeho postižení se obvykle pohlíželo jako na jeden celek. Z toho následně vyplývá představa, že postižením je zasažena celá osoba a ne že pouze jenom určitá část jejího těla není funkční nebo pracuje jiným způsobem“ (Miles 1995: 52).

Působením zákonů karmy vysvětluje vznik postižení i Manuův zákoník (XI: 53): „Tak se v následku pozůstatků viny z předešlých zločinů rodí někteří lidé jako slabomyslní, němí, slepí, hluší a zdeformovaní a (všichni) jsou zavrhováni těmi ctnostnými“ (Miles 1995: 52). Podle některých názorů se zde projevuje tzv. „pracovaný tanec utlačovaných a utlačovatelů, kdy ten, kdo v předchozích životech zabil druhou bytost, ve spravedlivé hře „společensky zemře“ v důsledku svého současného postižení“ (Miles 1995: 52).

V některých hinduistických tradicích se také objevují seznamy a pojednání přisuzující každému nevhodnému činu určité postižení pro budoucí existenci. „Tak ten, kdo ukradl lampu bude slepý [a] lichvář bude trpět epilepsií. [...] Ten kdo byl dominantní nebo se vyvyšoval intelektuálně nad ostatní v jednom životě možná potřebuje „ozdravující“ zkušenost prostřednictvím prožití duševního handicapu v následujícím životě, aby překonal sklony k aroganci a jeho duši tím bylo umožněno přiblížit se k probuzení“ (Miles 1995: 61).

⁸ Srov. „Culture, Religion and Disability“ [online], dostupné z: <<http://www.mdaa.org.au/publications/ethnicity/information.html>>.

Nábožensky podmíněná péče o zdravotně postižené

„Běžný pozorovatel se snad může domnívat, že medicína a náboženství toho nesdílejí moc společného. (...) Ale zdání klame. Mnoho náboženských tradic obsahuje bohaté, ale z velké části zapomenuté, vzpomínky na zapojení se do záležitostí medicíny“ (Numbers 1986). Není proto divu, že „náboženské organizace byly dlouhou dobu propojeny s poskytováním zdravotní a jinak prospěšné péče postiženým osobám.“ (Selway – Ashman 1998).

Z období raného křesťanství se dochovalo množství zmínek o zakládání útulků a útočišť pro nevidomé, neslyšící, chromé a jinak nemocné jedince. U vzniku těchto zařízení obvykle stály významné církevní postavy té doby, jako byl například Basileios Veliký z Kaisareje nebo svatý Lymnaeus. Ty vedl k těmto činům především křesťanský ideál dobročinnosti a soucitu. Následující pravděpodobně tytéž pohnutky braly do svých rukou v pozdější křesťanské Evropě péči o nemocné jednotlivé farnosti (Selway – Ashman 1998).

Nábožensky podmíněné obstarávání pomoci této sociální skupině samozřejmě lze nalézt i v asijském světě. Už „Manuův zákoník ukládá hlavě rodiny povinnost postarat se o postiženého příbuzného“ (Miles 1995: 56). Avšak i zde péče o tuto sociální skupinu obvykle spočívala na uznávané autoritě – například na panovníkovi, ale vlastně i na celé varně kšatrijů. Asi nejznámějším příkladem organizátora těchto aktivit je buddhistický vládce Indie Ašóka, o jehož činnostech v této sféře se můžeme dozvědět ze skalních nápisů. Mimo to se z tohoto kontinentu dochovaly i další zmínky o budování útočišť pro nemohoucí jedince pod vedením vládců ovlivňovaných jak tradicemi hinduistickými a buddhistickými, tak ale i třeba islámskými či křesťanskými.

Pomoc zdravotně postiženým u některých náboženských tradic mohla být také poskytována v podobě vyhánění ďábla nebo očistných rituálů.

Stručné seznámení s hnutím Haré Kršna a s jeho naukou

Nyní, po všeobecném uvedení do problematiky vztahů mezi náboženstvími a zdravotním postižením, se již můžeme plně soustředit na hnutí Haré Kršna. Nejdříve si prostřednictvím těch nejzákladnějších informací představíme samotné hnutí a potom na základě rozboru knih hovořících o jeho nauce si vytvoříme představu o tom, jak se tato doktrína vyjadřuje k otázkám života a těla, což nám poslouží jako jeden z klíčů vedoucích k odhalení námi hledané odpovědi.

Základní informace o hnutí Haré Kršna

Hnutí Haré Kršna, oficiálním jménem Mezinárodní společnost pro uvědomování si Kršny (*International Society for Krishna Consciousness – ISKCON*),⁹ se ve svém učení a praxi hlásí k myšlenkám Šrí Čaitanji působícího v 15. století v Bengálsku, který intenzivně zdůrazňoval potřebu praktikovat oddanou lásku ke Kršnovi (bhakti jógu). Ovšem na Západ tuto nauku přinesl až v šedesátých letech minulého století Šrí Šrímad A. Č. Bhaktivédanta Swami Prabhupáda (1896-1977), jenž

⁹ Velmi často jsou hnutí hlásící se k učení Šrí Čaitanji nebo k tradici Gaudíja Máth zaměňována s organizací ISKCON a tak je nezbytné podotknout, že tato práce se bude zaměřovat výhradně na členy žijící ve střediscích ISKCONu a na texty jimi užívané a distribuované.

náležel k jednomu směru tohoto učení k tradici Gaudíja Máth. Na Západ jej vedlo přání jeho duchovního učitele Bhaktisiddhánty Sarasvatího Gósvámího, který je požádal, aby vědomí Kršny zprostředkoval anglicky mluvícímu světu. Šrílovi Prabhupádovi se brzy po jeho příjezdu do New Yorku podařilo svým učením, zpíváním mahámantry¹⁰ (a snad také chutnou indickou kuchyní) zaujmout mladé lidi žijící ve stylu hippies. Již o rok později zasvětil svých prvních jedenáct žáků a ve stejnou dobu též založil ISKCON.

Popularita hnutí v USA a v Evropě na konci šedesátých let stoupala rapidní rychlostí díky celkové náladě tehdejší doby a také například i díky podpoře rockové skupiny The Beatles a především známé písně George Harrisona *My Sweet Lord*. „Už v polovině sedmdesátých let bylo ve Spojených státech založeno 50 chrámů náležejících ISKCONu, přičemž součástí mnoha z nich byly i veřejné vegetariánské restaurace“ (Siegler 2007: 63). V letech následujících po smrti Šríly Prabhupády muselo ale hnutí čelit jak vnitřním rozporům, tak i několika obviněním ze zneužívání dětí vychovávaných v základních školách hnutí, tzv. gurukulách.

Dnes počet oddaných dosahuje přibližně čísla jeden milion, z čehož okolo 8000 členů žije v chrámech hnutí a plně se věnují duchovnímu rozvoji a misijní službě.¹¹ V České republice vzniklo již několik středisek ISKCONu. Mimo to jsou také dosti populární tři pražské restaurace Góvinda nabízející vegetariánskou stravu a ekologická farma Kršnúv dvůr poblíž Benešova.

Členové ISKCONu věří, že „Kršna je jméno Nejvyššího, znamená „nejpřitažlivější“ [...] Kršna se projevuje skrze své rozmanité energie. Je Nejvyšším zdrojem všeho.“¹² Prostředkem, jak se ke Kršnovi přiblížit a oslavovat ho, je zpívání Haré Kršna mahámantry. Tu oddaní prozpěvují jak v rámci sankirtanu (sborové zpívání mahámantry), tak i v průběhu každodenní individuální meditace na růženci zvané džapování. Ovšem mimo zpěv mahámantry i jakákoliv další užitečná práce vykonávaná oddanými je také považována za službu Kršnovi. Do těchto aktivit spadá například rozdávání knih veřejnosti, příprava prasádu, misijní činnost a mnoho dalších úkonů prospívajících hnutí a vedoucích k uvědomění si Kršny.

Kršnovi oddaní se zavazují dodržovat čtyři hlavní pravidla nezbytná pro život v hnutí: 1) zdržovat se požívání masa, vajec, česneku, cibule a hub; 2) zdržovat se sexuálního života vyjma styku se svým/svojí manželem/kou, a to výhradně jenom za účelem zplodění dětí; 3) zdržovat se hazardních her; 4) zdržovat se požívání omamných látek.

Mezi další důležité prvky praxe hnutí se řadí obětování každé stravy před požitím Kršnovi, což zároveň představuje i vyjádření oddané lásky k tomuto bohu. Takto připravené a obětované pokrmy se nazývají prasádam. Ten je veřejnosti nabízen jak při nedělních hostinách ve střediscích, tak i ve vegetariánských restauracích ISKCONu. Příprava prasádu se řídí přesnými pravidly, skládá se pouze z vegetariánské stravy a vaří se podle receptů indické kuchyně¹³.

¹⁰ Znění Haré Kršna mahámantry je: Haré Kršna, Haré Kršna, Kršna, Kršna, Haré, Haré/ Haré Ráma, Haré Ráma, Ráma, Ráma, Haré, Haré.

¹¹ Údaje pocházející z roku 1998 a jsou převzaty z Chryssides 2001: 172.

¹² „Haré Krišna - O nás“, dostupné z:

<http://www.harekršna.cz/hkecz/main/o_nas.php>; [25. ledna 2007].

¹³ Tyto recepty lze najít na adrese <<http://www.kurma.net>>.

Pokud jde o literaturu a doktrinální spisy, *Bhagavadgíta* lze považovat za alfu a omegu filosofie hnutí a to v překladu Šríly Prabhupády, který ji doplnil o své komentáře. Toto klíčové dílo je vydáváno pod názvem *Bhagavagíta, taková jaká je*. Mimo to oddaní studují a na veřejnosti rozdávají mnoho dalších Prabhupádových knih, jež jsou někdy přepisem jeho přednášek či jeho rozhovorů s lidmi všeho druhu a jindy to jsou zase jeho překlady sanskrtských textů.

Nauka vyjadřující se k otázkám těla a života

Jak již bylo výše několikrát poznamenáno, je třeba se podrobněji seznámit s některými částmi učení Haré Kršna. Jenom tak totiž budeme schopni správně porozumět výpovědím oddaných. Následující kapitola se proto bude věnovat především otázkám života, povahy těla a duše a vztahům, které mezi nimi panují.

„Individuální duše je nezničitelná, nerozpustná a nemůže být ani spálena, ani vysušena. Je trvalá, všudypřítomná, neměnná, nehybná a věčně stejná.“ Duše nemůže být roztrhána na kousky ani rozdělena.¹⁴

Duše se nerodí, ani nikdy neumírá. Nikdy nevznikla, nikdy nevzniká a ani nikdy nevznikne. Je nezrozená, věčná, trvalá a původní. Nezahyne, je-li zabito tělo.¹⁵

Z těchto prohlášení, často Šrílou Prabhupádou citovaných úryvků pocházejících z *Bhagavadgíty*, si lze snadno dovodit, že tělo na rozdíl od zmiňované trvalé a nezničitelné esence podléhá zkáze a „je omezené časem“ (Prabhupáda 1994a: 78). Neboli „duše je věčná a tělo je pomíjivé“ (Prabhupáda 1994b: 16). Jednou ze základních „realizací“ následovníků Prabhupádova učení by proto mělo být pochopení toho, že „já nejsem toto tělo“ (Prabhupáda 1995: 208) a že si „duše obléká a svléká těla jako šaty“ (Prabhupáda 1994b: 52).

Tělo je vždycky mrtvé. Je to jako velký stroj. (...)V těle je životní síla. Je-li tato činná složka v těle, tělo podle toho reaguje a zdá se být živé.¹⁶

Jakmile životní síla, duše, opustí tělo, nemá ani to nejkrásnější tělo cenu. Nikdo se o ně nestará, je odhozeno. (...) V živém těle je duše a v mrtvém těle duše není. Tělo nemá žádnou cenu, jakmile je duše opustí.¹⁷

Když hmotné tělo nemůže dále existovat, umírá a duše vstoupí do nového těla. (...) Když jsou naše těla stará a nemohou dále sloužit, přemístíme se do nového těla.¹⁸

Nutno ještě podotknout, že:

duše má dva obaly – jemnohmotný a hrubohmotný. Hrubohmotné tělo se skládá ze země, vody, ohně, vzduchu a éteru. Jemnohmotné tělo se skládá z mysli [manas], inteligence [buddhi] a falešného ega [ahankára]. Z osmi hmotných prvků je pět hrubých a tři jemné. Jemné prvky nemůžeme vidět a duše je ještě jemnější.¹⁹

Hmotné tělo, které získáme v lůně matky, se po nějaké době promění na popel, zemi nebo výkaly a jemnohmotné tělo, skládající se z falešného ega, inteligence a mysli je podobně zničeno v okamžiku, kdy je duše vysvobozena.²⁰

¹⁴ Prabhupáda 1994b: 110.

¹⁵ Prabhupáda 1996: 50.

¹⁶ Prabhupáda 1996: 62.

¹⁷ Ibid., 55.

¹⁸ Prabhupáda 1995: 32.

¹⁹ Prabhupáda 1994b: 198.

²⁰ Prabhupáda 1995: 236.

Karma, cyklus znovuzrovnání a cesta, jak z něho ven

Už v předchozích slovech bylo naznačeno, že „duše transmigruje z jednoho těla do druhého“ (Prabhupáda 1994a: 229). Zásadní je ovšem přesvědčení, že:

své příští tělo, si vytváříme již v tomto životě. Nyní si užíváme a trpíme podle výsledků minulé karmy a podobně si vytváříme další karmu pro své příští tělo.²¹

Záleží tedy pouze na člověku samotném, jaký život v budoucím těle a jaké podmínky pro něj si vytvoří dobrými či špatnými činy v přítomnosti. „Podle zákona karmy musí mít každá akce svou reakci“ (Prabhupáda 1994b: 232). Vše, co bylo vykonáno v jednom životě se určitým způsobem projeví v životech následujících. Avšak „Šrí Kršna se v Bhagavadgítě zavazuje, že oddaného, který se Mu odevzdá, ochrání před všemi reakcemi za hříšné činy, stane-li se vědomým Kršny“ (Prabhupáda 1994b: 104).

A právě proto Šríla Prabhupáda a nyní jeho následovníci doporučují každému ukončit tento strastný koloběh přerovnání se z jednoho těla do druhého. Toho lze docílit duchovním životem, kdy zaprvé „musíme pochopit, že za své hříšné skutky dostáváme různá těla“ (Prabhupáda 1994b: 96) a zadruhé ‚zrealizovat‘ již zmíněnou myšlenku, že „nejsme toto tělo, jsme vlastníky těla – to je skutečná sebe-realizace“ (Prabhupáda 1994b: 88). Toto odpoutání se od materiálního těla vede též k pochopení toho, že „jsem duše a také všichni ostatní jsou duše. Když je tělo zničeno, duše existuje dále“ (Prabhupáda 1994a: 47).

Problém ale spočívá v tom, že „celá moderní civilizace se zakládá na mylném názoru – já jsem tělo“ (Prabhupáda 1996: 54). Dle názoru Šríly Prabhupády takové uvažování a chápání svého stavu vede k tomu, že:

se člověk v hmotném světě zajímá více o hmotný způsob života než o uvědomování si Kršny, [a potom] je považován za nemocného. Normální stav je zůstat věčným služebníkem Pána [Kršny].²²

Průběh a výsledky terénního výzkumu

Nyní můžeme přistoupit již k třetímu a zároveň i poslednímu okruhu této studie a to ke kvalitativnímu terénnímu výzkumu. Nejdříve se podrobněji podíváme na podmínky a formu, jakou bylo toto šetření vedeno a v další části bude pojednáno o závěrech, jež je možné vyvodit z uskutečněných rozhovorů. Zde také začneme s propojováním zmíněných okruhů, neboť s pomocí znalostí o pojetí těla u Haré Kršna získaných v předešlé kapitole se budeme snažit lépe porozumět odpovědím oddaných.

Základní údaje o terénním výzkumu

Jak již bylo řečeno, pro tento výzkum byla zvolena forma kvalitativní, neboť šlo především o to, dozvědět se osobní názory členů hnutí a to, jak sami smýšlejí o problematice zdravotního postižení, což znamená, že bylo především sledováno emické hledisko daného problému. Proto byl výzkum veden formou rozhovorů, jež byly vždy se svolením respondentů nahrávány na diktafon a později převedeny do písemné podoby.

---

²¹ Prabhupáda 1994b: 18.

²² Prabhupáda 1990: 44.

Pro rozhovory byla zvolena podoba semistrukturovaných interview. To znamená, že se neřídily neměně danou osnovou založenou na striktně vybraných otázkách, ale spíše se volně odvíjely na základě několika vytčených témat. V závislosti na takto stanovených bodech byly flexibilně pokládány otázky v reakci na respondentovy odpovědi.

Každý člen hnutí tak byl vždy dotazován především na:

- 1) jeho současné mínění o zdravotně postižených,
- 2) zda došlo ke změně názoru na zdravotně postižené po jeho vstupu do hnutí Haré Kršna a v čem tato změna spočívala,
- 3) jak by se mělo pomáhat lidem se zdravotním postižením,
- 4) jeho názor na přístup a nabízenou pomoc české společnosti zdravotně postiženým,
- 5) zda je vhodné či ne léčit zdravotní postižení.

Celkem těchto interview v průměrné délce tři čtvrtě hodiny proběhlo osm. Šest z nich se uskutečnilo v brněnském chrámu Haré Kršna²³ ve dnech 24. a 27. ledna 2007 a dvě na ekofarmě Kršnúv dvůr²⁴ dne 28. ledna 2007. Pro výběr respondentů bylo uplatňováno pouze jedno rozhodující kritérium. Byl to požadavek, aby každý dotazovaný patřil ke skupině oddaných trvale žijících v chrámu Haré Kršna (tzv. full-time člen)²⁵ a aby tato délka pobytu byla co nejvíce rozmanitá. Tak se podařilo provést rozhovory s oddanými pobývajícími ve střediscích hnutí tři měsíce až deset let. Po získání odpovědí zmíněného počtu dotazovaných bylo šetření ukončeno, neboť pokračování v rozhovorech sestavených pro nynější výzkumnou otázku by již nepřineslo žádné nové informace. Je ale důležité, že z interview vyplynulo mnoho zajímavých podmětů, jež vybízejí k zahájení dalšího terénního výzkumu.

Informace získané na základě rozhovorů

Jak již bylo na základě citací z Prabhupádových knih vysvětleno, nauka hnutí Haré Kršna chápe tělo živé bytosti především jako zkáze podléhající stroj, který má určitou dobu životnosti a vždy nakonec doslouží a je třeba jej vyměnit za stroj nový. Zato duše sídlící v nitru této schránky nemůže nikdy podlehnout zkáze, neboť jenom přechází z jednoho vnějšího obalu do druhého.

Takto stejně vnímají tělo i všichni z dotazovaných oddaných a shodují se v tom, že „naše filosofie je, že nejsme toto tělo“²⁶ a tedy „nerozlišujeme, jestli je někdo ta-

²³ Toto brněnské centrum, sídlící na ulici Merhautova, vzniklo na začátku roku 2006 a nyní v něm trvale bydlí přibližně devět oddaných, kteří se věnují hlavně misijní službě. Více informací lze nalézt na webové adrese <<http://www.katha.cz>>.

²⁴ Farma Kršnúv dvůr je jediným zemědělským centrem Haré Kršna v ČR. Je zde kladen důraz na jednoduchý způsob života v souladu s přírodou. Tato farma se nalézá nedaleko obce Městečko u Benešova. V současné době na ní žije přibližně 23 oddaných, kteří se věnují produkci biopotravin, ochraně krav a misijní službě. Více informací lze nalézt na webové adrese <<http://www.krisnugdvr.cz>>.

²⁵ Tento požadavek byl zvolen proto, že lze předpokládat, že pokud je jedinec plně účasten na životě hnutí, čehož v případě Haré Kršna lze nejlépe dosáhnout hlavně pobyt v středisku hnutí, jeho představy a mínění o světě a okolí jsou převážně ovlivňovány a utvářeny prostřednictvím názorů náboženské skupiny, kterou je obklopen. Vést rozhovory s osobami setrvávajícími v tomto druhu členství je tak pravděpodobně nejvhodnějším způsobem, jak získat názory co nejméně ovlivněné okolím neparticipujícím na životě a praxi hnutí.

²⁶ Veškeré texty v této a následujících kapitolách, uvedené v uvozovkách a psané kurzívou, jsou doslovnými citacemi pocházejícími z rozhovorů s oddanými v rámci terénního výzkumu, bez jakékoliv následné jazykové úpravy.

kojev nebo makovej“, protože podstatná je duše, která je, jak říká i Bhagavadgíta v překladu Šríly Prabhupády, nemněná a nezničitelná. V tomto duchu se nese i názor na zdravotní postižení, neboť pro Kršnovi oddané je téměř irrelevantní, jaký je stav hrubohmotného těla. Zdravotní postižení tak vnímají pouze jako „*vadu na vnějším obalu*“ a domnívají se, že „*pro podstatu lidského bytí a pro to, aby živá bytost dosáhla seberealizace to žádná překážka není.*“

Zajímavé je též sledovat výpovědi oddaných popisující jejich pohled na zdravotně postižené před vstupem do hnutí a jeho proměnu v průběhu hlubšího seznamování se s doktrínou. Původní postoj ke skupině těchto lidí lze označit jako všeobecně rozšířený, jak to dosvědčují i Pavlova²⁷ slova: „*Dříve mi těch lidí bylo hodně líto, zato dnes už vím z písem o karmě a tak.*“ Vzpomínky dalších oddaných tato slova pouze potvrzují a ukazují, že původní pocity lítosti, soucitu a údivu nad něčím nezvyklým, které téměř všichni pociťovali ke zdravotně postiženým, se stále hlubším studiem nauky proměňují v přesvědčení o tom, že není nutné rozlišovat mezi lidmi zdravými a postiženými. Jejich hlavní podstatou je totiž vždy duše, která „*nemůže být nikdy nemocná.*“

Léčit, nebo neléčit?

Šríla Prabhupáda se na mnoha místech svých knih zmiňuje o tom, že „čím hlouběji jsme zapleteni v tělesném pojetí života, tím více trpíme.“²⁸ A současně jako jeden z hlavních problémů dnešní společnosti vnímá ztotožňování se s pomíjivým tělem a připoutanost k hmotnému světu. „Chceme žít a bojíme se smrti. Nechceme trpět při zrození, být nemocní, nebo zestárnout.“²⁹ Spojíme-li si tyto výroky s intenzivním důrazem na uvědomění si toho, že „nejsme toto tělo,“³⁰ může nás napadnout myšlenka, zda přání vyléčit svoji nemoc v případě většiny zdravotně postižených není z tohoto pohledu zbytečná, ještě více zaplétající do materiálního světa a popřípadě zabraňující v pokroku na cestě k seberealizaci. Nabízí se také otázka, zda by se Kršnovi oddaní v případě zdravotního postižení měli snažit podstoupit léčení, ačkoliv by se na jistý čas nemohli věnovat oddané službě Kršnovi a přestože by si byli vědomi toho, že Bhagavadgíta a další písma jasně hovoří v tom smyslu, že i tělesná či mentální nemoc jsou karmickými důsledky činů z předchozích životů.

Navzdory těmto předpokladům se oddaní jednohlasně shodují na tom, že „*člověk by měl využít všechny dostupné prostředky k tomu, aby co nejlépe fungoval a to i jeho tělo.*“ Podle Filipova vyjádření je totiž „*tělo chrám Kršny (...) a o chrám by se mělo starat úplně maximálně dobře, takže i o tělo.*“ V podstoupení léčby pro uzdravení tedy nevidí Kršnovi oddaní žádnou překážku na cestě k seberealizaci. A to mimo jiné také plyne z jednoho z aspektů náhledu na tělo, který osvětluje oddaný z Kršnova dvora Džanárdana: „*my vidíme tělo jako dočasný a pomíjivý, ale zároveň se k němu nechováme bez úcty, že bysme jím nějak opovrhovali, ono je totiž výbornou lodí, která nás může převést k seberealizaci.*“

Proto Kršnovi oddaní ve svých odpovědích také upřednostňují možnost soustředit se na určitý čas na léčbu hrubohmotného těla, před plně oddanou službou Kr-

²⁷ Toto i všechna následující jména dotazovaných byla změněna.

²⁸ Prabhupáda 1994b: 142.

²⁹ Ibid., 130.

³⁰ Ibid., 44.

šnovi, protože zaprvé, „*Haré Kršna mahámantru můžeme zpívat kdekoliv, i v nemocnici*“ a zadruhé, „*po uzdravení se člověk může věnovat oddané službě Kršnovi ještě kvalitněji.*“

Vždy je samozřejmě ale důrazně poukazováno na to, že kdokoliv, kdo trpí více či méně závažnou chorobou, by na svém uzdravení neměl příliš lpět „*a měl by vědět, že toto nepředstavuje nejpodstatnější věc v jeho životě.*“

Jak pomáhat zdravotně postiženým?

Z předešlé kapitoly rozebírající vybraná místa nauky hnutí lze vysledovat, že téměř veškeré nesnáze dnešní doby, dle názorů Šríly Prabhupády, spočívají v připoutanosti duší k materiálnímu světu. Z takového nežádoucího stavu je ovšem možné se vysvobodit příkloněním se k duchovnímu způsobu života, což následně vede k vymizení touhy vracet se po smrti do hmotného těla a k návratu zpět ke Kršnovi. Duchovní život by proto měl především spočívat v uvědomování si Kršny a snaze o porozumění již několikrát zmiňovaného přesvědčení, že živou bytost tvoří neměnná duše, zatímco jemnohmotná a hrubohmotná těla jsou pouze jejími obaly. Dále je také nezbytné zpívat Haré Kršna mahámantru, před konzumací každé jídlo obětovat Kršnovi, věnovat se misijním aktivitám, atd.

Tento přístup je také doporučován jak lidem zdravotně postiženým, tak i jejich okolí, neboť „*společnost by měla být vzdělávána duchovně a o to se právě snaží toto hnutí.*“ Podle názorů oddaných by lidé „*měli znát filosofii Kršna vědomí, protože tahle filosofie odbourá všechny materiální bariéry. (...) Filosofie Bhagavadgúty učí, nejsou žádné bariéry, (...) protože tady je bůh a vy jste duše.*“ V rozšiřování této myšlenky by tedy měla spočívat jedna a ta podstatnější část pomoci zdravotně postiženým. Situaci jim může usnadnit tím způsobem, že si jejich okolí uvědomí, že navzdory tělesnému či mentálnímu omezení jsou to vždy duše jako všichni ostatní a že „*před bohem si jsou všichni stejně rovni.*“ Zdravotně postiženým toto vědomí bude zase nápomocné v tom, že poznají dočasnost svého postižení. „*Pomoc by měla mít proto především podobu duchovní.*“

Zde právě spatřují Kršnovi oddaní zásadní chybu v přístupu okolní společnosti ke zdravotně postiženým, neboť je pomáháno, ač sebe kvalitněji, pouze jejich hrubohmotnému a jemnohmotnému tělu a pravá podstata člověka (duše) je opomíjena. Takové jednání Mukunda dás přirovnává k situaci, „*kdy se někdo topí a my vytáhneme jenom jeho kabát. A myslíme si, že jsme toho člověka zachránili. Ten kabát je tělo a tonoucí duše. Když zachraňujeme jenom tělo a ne duši, tak to není dostatečná pomoc.*“

Dle přesvědčení oddaných by si tak společnost, která se snaží starat o zdravotně postižené, měla být vědomá především toho, že materiální péčí „*se nedá pomoci duši. Tím se pomáhá jenom tělu, ale to nikam nevede.*“ A navíc, „*spousta lidí, kteří poznají filosofii Haré Kršna a budou do nějaké míry postižení, časem ztratí zájem o tuhle vnější pomoc.*“

Některé z přetrvávajících stereotypů

Ještě na závěr této kapitoly se zmiňme jen na okraj o velmi zajímavém jevu, jež ovšem sám o sobě představuje dosti lákavé téma k hlubšímu prozkoumání. Proto

zde o něm pojednáme pouze ve stručnosti, neboť si zaslouží o mnoho detailnější zpracování.

Ačkoliv se totiž oddaní snaží o každém uvažovat především, jak zde už bylo několikrát zmíněno, jako o duši a věnovat pozornost jejímu současnému stavu a materiálnímu tělu, ve kterém se právě teď nachází považují za nepodstatné, v jejich výpovědích můžeme nalézt několik stereotypů o zdravotně postižených shodných s běžným uvažováním okolní společnosti a založených právě na vnímání jedince jako osoby determinované svými tělesnými podmínkami. Jsou to především často se opakující prohlášení typu: postižení jsou „méně populární“, „jsou méně hektičtí“ či „nikam nespěchají“. A také domněnka, že tyto lidé „častěji přemýšlí o duchovních věcech, než lidé zdraví“ a „jsou více vnímaví“.

S tím zároveň souvisí i již zmíněná odlišnost pocitů vyvolaných setkáním se zdravotně postiženým u oddaných s různou délkou životního údobí věnovaného poznávání učení Haré Kršna. Oddaní zapojení do života hnutí přibližně pět a více let vypovídají, že při kontaktu s jedincem, který je zdravotně postižený, si neuvědomují jeho omezení a potencionální odlišnost od ostatních lidí. Na rozdíl od toho oddaní, kteří se s naukou hnutí teprve seznamují, přiznávají, že ke zdravotně postiženým pociťují lítost a uvědomují si jejich handicap a ztížené životní podmínky. Přesto ale nelze říci, že výskyt stereotypních prohlášení o zdravotně postižených osobách je možné zaznamenat pouze u členů s menším počtem let strávených v hnutí. Tyto názory byly totiž vyslovovány také oddanými praktikujícími oddanost Kršnovi třeba i deset let.

Shrnutí: celkový obraz názorů členů hnutí Haré Kršna na zdravotně postižené a důvody, proč mají jejich postoje právě tuto podobu

Nyní jsme se již dostali do závěrečné fáze celé studie, kdy z informací a vědomostí nasbíraných v průběhu postupného seznamování se všemi třemi tématickými okruhy se můžeme pokusit o zodpovězení otázky, kterou jsme si položili v úvodu práce. Ta se ptala na názory Kršnových oddaných vztahující se ke zdravotně postiženým a na to, co vedlo k jejich zformování a jak mohou ovlivňovat postoj členů Haré Kršna k dané skupině osob.

Z rozhovorů vedených s členy hnutí vyplynulo, že považují za irelevantní věnovat více než nezbytně nutnou pozornost tomu, kdo má jaké tělo a zda je toto tělo nemocné či zdravé. Skutečnou podstatu jedince představuje, podle jejich názoru, duše, na které se zdravotní postižení nemůže žádným způsobem podepsat a poškodit ji. Snad jenom v případě těžkého mentálního postižení má tato duše mnohem komplikovanější cestu k uvědomění si Kršny. Jinak může, podle přesvědčení oddaných, kdokoliv s jakýmkoliv postižením poznat Kršnu a začít praktikovat oddanou službu.

Zdravotní postižení z pohledu Kršnových oddaných tak neznamená žádné stigma, které by mělo jedince vyčleňovat ze společnosti, jak se tomu děje v případě některých náboženských tradic, kde se osobě s postižením například nedovoluje zastávat kněžskou funkci nebo jsou tyto lidé naprosto vyloučeni z komunity, popřípadě i usmrcováni. Oddaní se ovšem ani nedomnívají, že by postižení mělo být důvodem vedoucím ke zvýšení úcty prokazované některému z lidí. Odlišnost těla od společností daného normálu nezpůsobila boží vyvolenost či výjimečnost, jak ně-

kteřá náboženství tento jev mohou také vykládat a jeho nositelům proto přisuzovat nadpřirozené schopnosti.

Jak jsme poznali, členům Haré Kršna není ani jeden z těchto přístupů vlastní, neboť tělo, ať již zdravé či poznamenané postižením, považují za dočasné a tedy není třeba mu věnovat tak vysokou pozornost jako duši, kterou vlastní všechny osoby bez ohledu na tělesné a zdravotní rozdíly vždy stejnou. A skutečnost, že některá z těchto duší žije v těle zdravém a jiné bylo naopak přisouzeno tělo zasažené nemocí, je pouze důsledkem nevhodného počínání si v předcházející existenci, což na základě karmických zákonů vyvolalo reakci v podobě poškození materiálního těla.

Právě touto argumentací odpovídají oddaní na otázku po původu vzniku zdravotního postižení. Viděli jsme, že náboženské tradice vysvětlují tuto skutečnost nejrůznějšími způsoby a právě náboženství Východu, kam spadají i proudy začleňované pod kategorii hinduismus, přičemž právě z jednoho z nich Haré Kršna vychází, velmi často pracují s konceptem karmických zákonů a stále znovu se přeroužující duše. Tyto představy jsou zakomponovány i v nauce hnutí. Ovšem osobami, které dnes trpí zdravotním postižením z důvodů svého hříšného chování z minulého života, oddaní žádným způsobem neopovrhují, ani jim jejich dřívější nesprávné chování nevyčítají, jak k tomu poměrně často dochází v tradicích pracujících právě s představou působení karmických zákonů, což ve své studii *Disability in Eastern Religious* poznamenává M. Miles. Postižené Kršnovi oddaní spíše vedou k uvědomění si toho, že jejich nynější stav je pouze dočasný a že záleží jenom na nich, jakou podobu nadcházející existence si pro sebe svými činy dokáží zajistit. Pomocí svého učení jim vysvětlují, že budou-li se v tomto životě chovat zodpovědně a budou-li si uvědomovat Kršnu, nebudou muset v následujících existencích již trpět v nemocném těle a nebo dokonce ani v žádné jiné hmotné schránce.

Tuto osvětu oddaní také považují za nejprínosnější a nejvhodnější způsob pomoci, jež by se měla poskytovat jak samotným postiženým, tak i jejich okolí. Lidé kolem nemocného si totiž mohou uvědomit, že není třeba takové osobě prokazovat nadbytečný soucit a lítost, neboť její přítomný strastný stav není věčný a že ani není správné postiženým opovrhovat, protože i v něm sídlí naprosto stejná duše jako v lidech zdravých. Nemocný zase touto cestou může mít příležitost uvědomit si, že jeho omezení způsobené hrubohmotným či jemnomotným tělem je pouze dočasné a že také není vyvoláno bezdůvodně, protože je to reakce na jeho nesprávné chování v předchozím životě. Není proto žádný důvod z jeho současného stavu obviňovat kohokoliv z okolí (lékaře, matku, atd.). Osoby, které se možná podílely na vzniku jeho postižení, fungují totiž pouze jako nástroje jeho karmy. Navíc se tak dozví, že tuto svoji většinou neveselou situaci může kdykoliv sám změnit a přichystat si o mnoho přívětivější budoucnost.

Seznámení s výše uvedenými myšlenkami, dle názorů oddaných, představuje jedinou možnost, jak postiženým poskytnout opravdu účinnou pomoc. Veškerá další péče směřující k materiálnímu tělu je nedostatečná nebo minimálně poloviční. Neumožňuje totiž dosáhnout vysvobození z cyklu přerozování se do dalších hrubohmotných těl a tedy i odjímá příležitost vrátit se zpět ke Kršnovi. Pomoc tohoto druhu spíše způsobuje nová zrození tím, že se snaží pobyt duše v materiálním světě usnadnit a zpříjemnit. Tak ji nevědomě znovu vrací zpět do světa a oddaluje od Kršny. Oddaní se proto domnívají, že péče, která je dnes osobám se zdravotním po-

stižením běžně nabízena, postrádá duchovní složku směřující k duši jedince. Pouze obohacením péče o duchovní aspekt v podobě učení Haré Kršna se dá postiženému skutečně prospět.

Aktivita mnohých náboženských společností věnované poskytování péče nemocným a postiženým například prostřednictvím budování zdravotnických zařízení a útulků z toho důvodu Kršnovi oddaní považují za nedostatečné, jestliže postižený není současně veden k uvědomování Kršny anebo pokud si na základě myšlenek Haré Kršna neuvědomí, že jeho momentální postižení je pouze dočasné. Navíc, jak poznamenává jeden z dotazovaných členů hnutí Mukunda dás: „*na humanitární aktivitu je v tomhle světě zařízeno už hodně organizací, ale my jsme výjimeční právě v tom, že se staráme o duši.*“

A to nás již přivádí přímo k odpovědi na naši výzkumnou otázku – z jakých příčin má postoj ke zdravotně postiženým u Haré Kršna jednu konkrétní podobu a ne jinou. Neboli, jak jsme si již řekli, proč se nauka i aktivity hnutí vůbec (ani sebemenším dílem, jak to je právě možné sledovat u mnoha jiných náboženských skupin) na zmiňovanou sociální skupinu explicitně nezaměřují.

Především z poznatků získaných terénním kvalitativním výzkumem se nám podařilo zjistit, že minimální míru zájmu o zdravotně postižené u hnutí Haré Kršna je možné chápat vlastně i jako zamýšlený záměr. Oddaní totiž v rozhovorech odpovídali především v tom smyslu, že se snaží nerozlišovat mezi lidmi zdravými a nemocnými, neboť pro ně má význam pouze duše skrývající se uvnitř těla a momentální stav obalu této duše považují za zanedbatelný. A s tím zároveň i souvisí jejich domněnka, že poskytovat tělu postiženého více než základní péči přináší spíše nežádoucí účinky, neboť takovým postupem se jeho duše vrací zpět do koloběhu znovuzrozdávání. Z pohledu oddaných je tak proto nejdůležitější nemocnému člověku umožnit seznámení se s naukou Haré Kršna a přivést jej k uvědomění si Kršny, o což se také, podle svých výpovědí, snaží při každém kontaktu s někým takovým.

Můžeme tedy říci, že ačkoliv to na první pohled vypadá, že hnutí Haré Kršna projevuje téměř nulový zájem o zdravotně postižené, je toto zdání vytvořeno pouze na základě obecného povědomí o této sociální skupině a běžných způsobech péče poskytované jejím příslušníkům. Po hlubším probádání názorů oddaných se nám ukazuje, že činnost i učení zkoumaného hnutí, ač ne přímo otevřeně, se na postižené jedince zaměřuje stejným dílem jako na jejich zdravé okolí. Přístup Haré Kršna totiž nerozlišuje, kdo trpí postižením a kdo ne a tak ani jeho aktivity nemohou být speciálně vyhrazené lidem postiženým. V pohledu Kršnových oddaných vlastně ani taková kategorie osob neexistuje a tak není třeba ji věnovat zvýšenou pozornost.

Závěrem

Na tomto místě, kdy se dostáváme na úplný konec naší studie, můžeme předložit závěry vyplývající z nashromážděných poznatků a pojednat o nově se vynořujících otázkách.

Ačkoliv ve vědecké literatuře z oboru religionistiky je oblast postoje náboženských tradic ke zdravotně postiženým osobám téměř opomíjena, viděli jsme, že náboženství a jejich příslušníci si na trvale nemocí trpící osoby vytvářejí různorodé názory, což také ovlivňuje jejich pohled na ně a to, jaký postoj se k nim rozhodnou zaujímat. Poznali jsme též, že rozsah škály, na které se vztah náboženství k této

sociální skupině pohybuje je poměrně široký a za její krajní body můžeme na jedné straně považovat uctívání postižených osob a přisuzování jim nadpřirozených schopností a na straně druhé naprosté odmítnutí vyjádřeně jejich usmrcováním.

S pomocí analýzy doktrinálních textů a terénního výzkumu jsme poznali, že vzhledem ke kořenům hnutí Haré Kršna, jeho nauka i sami oddaní vysvětlují vznik zdravotního postižení působením karmických zákonů. Avšak, přestože by takové zdůvodnění mohlo vést k opovrhování postiženými osobami vzhledem k jejich pochybení v předešlých životech, Haré Kršna hledí spíše vpřed a zdůrazňuje především nutnost soustředit se v současné existenci na duchovní život a uvědomění si Kršny, což vede ke zlepšení karmy a tedy i k získání zdravějšího těla v budoucnu. Také jsme zjistili, že pro námi sledované hnutí je naprosto irelevantní to, zda je někdo zdravý nebo trpí závažnou nemocí. Vždy se totiž jedná pouze o materiální tělo, které po určitém čase musí podlehnout zkáze a tak je i bezpodstatné věnovat mu nějakou intenzivnější péči či pozornost. Zásadní roli totiž v uvažování oddaných hraje věčná duše³¹ a na této skutečné podstatě živých bytostí se nikdy žádným způsobem nemohou podepsat choroby těla.

Díky tomuto výzkumu, který kromě toho, že nás uvedl do problematiky pojetí zdravotního postižení u hnutí Haré Kršna, se nám také vyjevilo mnoho dalších zajímavých podmětů vybízejících k následnému úzeji zaměřenému prozkoumání. A tak se před námi otevírá řada nových otázek, při jejichž řešení nám velmi pomohou informace nashromážděné v průběhu této studie.

K hlubšímu probádání asi nejvíce vybízí téma stereotypů o zdravotně postižených u Kršnových oddaných. Se stereotypním viděním zdravotního postižení se lze běžně setkat v mínění široké veřejnosti, od něhož se, především dle vyjádření samotných členů hnutí, názory Haré Kršna poměrně dosti odlišují. Ovšem již výše jsme viděli, že ve výpovědích oddaných (a nezáleží na délce doby věnované účasti na životě hnutí) se takové konvenční smýšlení také poměrně často objevuje. Bezesporu by tak bylo jistě velmi zajímavé a přínosné tento poznatek podrobněji rozpracovat, neboť bohužel vyplynul až v pozdější fázi zpracovávání tohoto textu a tak na detailnější pojednání o něm zde již nezbylo místo. Tak stejně se tato studie z prostorových důvodů nemohla více věnovat ani shodám a rozporům mezi výpověďmi oddaných s rozdílnou délkou životního údobí stráveného v chrámu hnutí.

Již několikrát bylo řečeno, že učení i aktivity Haré Kršna se převážně zaměřují na duši a tělesná stránka jedince je jimi považována za nepodstatnou, z čehož plyne i způsob uvažování oddaných o zdravotně postižených. Avšak to může v současnosti působit poněkud nezvykle, neboť právě v dnešní době lze u mnoha náboženských skupin (též vycházejících z indických tradic) pozorovat kladení důrazu na znovuzískání či udržení si silného a zdravého těla. Smýšlení Haré Kršna tak, jak poznamenává i Thomas Robbins, silně kontrastuje „s „holistickým“ zaměřením

³¹ Zde je ještě vhodné upozornit na to, že ne u všech tradic řazených pod pojem hinduismus se projevuje tak silné odmítání tělesnosti jak to můžeme vidět v případě Haré Kršna. Důvody vzniku a následného působení tohoto rysu hnutí například předkládá Dušan Lužný ve své knize *Hledání ztracené jednoty*. Jeho kořeny spatřuje v Prabhupádově vidění životního stylu Západu šedesátých let. Šríla Prabhupáda „byl zcela jistě šokován hédonismem americké kultury. Byl konfrontován se světem obrovské materiální spotřeby a často divoké sexuální revoluce. Proto i v případě hnutí Haré Kršna můžeme najít propojení odmítání tělesnosti a materialismu s kritikou okolní společnosti. Tělo se tak stává symbolem společnosti, symbolem, který umožňuje zhmotnit negativní stránky konzumní společnosti v individuálním těle.“ (Lužný 2004: 50).

současné kultury“ (Robbins 1997).³² A proto například i tento postřeh by si vyžadoval další prozkoumání.

Vidíme tak, že tato studie na téměř neprobádaném poli představuje pouze malý zlomek toho, co vše je v budoucnu ještě možné v této oblasti odhalit. Ale přesto je dobré doufat v to, že tento text představuje počáteční vykročení vpřed, směřující k započetí mnoha dalších výzkumů na toto téma.

Seznam použité literatury

Prameny

Bhagavadgíta, Praha: Votobia 2000.

Nárájan, R. K. 2001. *Mahábhárata* Praha: Nakladatelství Gaudia Vedánty 2001 (Zkrácené převedení).

Prabhupáda, A. Č. B. 1990. *Nektar pokynů: autorizované české vydání Šrí Upadేశámrtý Šríly Rúpy Gósvámího: s původními sanskrtskými text, přepisem do latinského písma, českými synonymy, překlady a podrobnými výklady*, Praha: Bhaktivedanta Book Trust.

1991. *Bhagavadgíta taková, jaká je*. Praha: Bhaktivedanta Book Trust.

1993. *Nauka o seberealizaci*. Praha: Bhaktivedanta Book Trust.

1994a. *Učení Královny Kuntí: Na cestě ke Kršnovi*. Praha: Bhaktivedanta Book Trust.

1994b. *Učení Šrí Kapily, syna Dévahúti*. Praha: Bhaktivedanta Book Trust.

1995. *Život pochází ze života*. Praha: Bhaktivedanta Book Trust.

1996. *Vědecké poznání duše*. Praha: Bhaktivedanta Book Trust.

Robbins, T. 1997. „Krishna and Culture: Cultural Exclusivity and the Debate Over „Mind Control“.“ *ISKCON Communications Journal* 5.

dostupné z: <http://www.iskcon.com/icj/5_1/5_1robbins.html> [4.3.2007].

Rochford, E. B. 1997. „Family Formation: Culture and Change in the Hare Krishna Movement“, *ISKCON Communications Journal* 5; dostupné z: <http://www.iskcon.com/icj/5_2/5_2rochford.html>.

Sekundární literatura

Chrissides, G. D. 2001. *The A to Z of New Religious Movements*, Lanham: Scarecrow Press.

Corrigan, P. et al. 2003. „Religion and Spirituality in the Lives of People with Serious Mental Illness.“ *Community Mental Health Journal* 39, 487-499.

Daschke, D. 2005. *New Religious Movements: A Documentary Reader*. New York: New York University Press 2005.

Bělka, L. - Doležalová, I. - Hamar, E. (eds.) 2006. *Náboženství a tělo*. Praha - Brno: Malvern - Masarykova univerzita.

Fontaine, C. 1996. „Disabilities and Illness in the Bible: A Feminist Perspective.“ In: Brenner, A. (ed.). *Feminist Companion to the New Testament*, Sheffield: Sheffield Academic Press, 286-300.

Goswami, S. D. 1985. *Prabhupáda: Život čistého oddaného*. Praha: Bhaktivedanta Book Trust.

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace* [online], Praha: Portál 2005.

Ketola, K. 2004. „The Hare Krishna and the Counterculture in the Light of the Theory of Divergent Modes of Religiosity.“ *Method and Theory in the Study of Religion* 16, 301-320.

---

³² Robbins, T., „Krishna and Culture: Cultural Exclusivity and the Debate Over „Mind Control““ [online], [cit. 4. března 2007], dostupné z: <http://www.iskcon.com/icj/5_1/5_1robbins.html>.

- Lužný, D.** 1997. *Nová náboženská hnutí*, Brno: Masarykova univerzita.
„Haré Kršna, Haré Ráma.“ *National Geographic* 5, 2006, 8-16.
2004. *Hledání ztracené jednoty: Průniky nových náboženství a ekologie*, Brno: Masarykova univerzita.
- Miles, M.** 1995. „Disability in an Eastern Religious Context: Historical Perspectives.“ *Disability and Society* 10, 49-68.
- Mrázek, M.** 2000. *Děti modrého boha: Tradice a současnost hnutí Haré Kršna*, Praha: Dingir.
- Nešpor, Z. R.** 2004. *Jaká víra?: Současná česká religiozita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Novosad, L.** 2006. *Základy speciálního poradenství*. Praha: Portál.
- Numbers, R. L.** 1986. *Caring and Curing*. New York: Macmillan Company.
- Okhuijsen, G. – van Opzeeland, C.** 1992. *In Heaven there are No Thunderstorms: Celebrating the Liturgy with Developmentally Disabled People*. Collegeville: Liturgical Press.
- Richards, P. L.** (nedatováno) „Disability and Religion“, <<http://www.disabilitystudies.com/religion.htm>>; [cit. 23. ledna 2007].
- Roubal, T.** 1995. *Hnutí Haré Kršna v České republice: Jací lidé a z jakých důvodů vstupují do hnutí Haré Kršna?* Brno: Masarykova Univerzita. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- Selway, D. – Ashman, A. F.** 1998. „Disability, Religion and Health: A Literature Review in Search of the spiritual Dimensions.“ [online], [cit. 31. ledna 2007], *Disability and Society* 13, 429-439.
- Siegler, E.** 2007. *New Religious Movements*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Vavroušková, S.** 1995. „Haré Krišna: duchovní cesta a sociální vzdor.“ *Nový Orient* 50, 121-125.
- Wink, W.** 1994. „Women with Disabilities: A Challenge to Feminist Theology.“, *Journal of Feminist Studies in Religion* 10, 108-114.
- Webové stránky [23.1.2007]
„Culture, Religion and Disability“, dostupné z: <<http://www.mdaa.org.au/publications/ethnicity/information.html>>.
„Dingir“, , dostupné z: <<http://www.dingir.cz/pripravujeme.shtml>>.
„Disability“ [online], dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Disability#_ref-1>.
„Defining Disability“ [online], dostupné z: <<http://www.hrsdc.gc.ca/asp/gateway.asp?hr=/en/hip/odi/documents/Definitions/Definitions000.shtml&hs=>>>.
„International Society for Krishna Consciousness“ [online], dostupné z: <<http://religiousmovements.lib.virginia.edu/nrms/iskcon.html>>.
„International Society for Krishna Consciousness“ [online], dostupné z: <<http://en.wikipedia.org/wiki/ISKCON>>.
Krishna Dharma, „Karma“ [online], dostupné z: <<http://www.iskcon.org.uk/manchester/articles.html>>.
„Madrická deklarace“ [online], dostupné z: <<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=104>>.
„Reincarnation“ [online], dostupné z: <<http://www.iskcon.org.uk/norwich/darshan/reincarnation.html#85>>.
Kaplan, D., „The Definition of Disability“ [online], dostupné z: <<http://www.accessiblesociety.org/topics/demographics-identity/dkaplanpaper.htm#09>>.
„The History of Disability“ [online], dostupné z: <<http://www.ru.org/artother.html>>.

Webové stránky hnutí [23. 2. 2007]

- „All about Krishna and Bhakti Yoga“ [online], dostupné z: < <http://www.krishna.com/>>, (stránky nakladatelství Bhaktivedanta Book Trust).

- „Bhagavad-gita As It is“ [online], dostupné z: <<http://www.iskcon.com/books/bg/BhagavadGita.html>>, (*Bhagavadgíta, taková jaká je* online).
- „Cooking with Kurma“ [online], dostupné z: <<http://www.kurma.net/>>, (vegetariánské recepty Haré Kršna).
- „Iskcon.com“ [online], dostupné z: <<http://www.iskcon.com/>>, (oficiální stránky ISKCONu).
- „ISKCON Communication Journal“ [online], dostupné z: <<http://www.iskcon.com/icj/index.html>>, (ISKCON Communications Journal).
- „Haré Kršna“ [online], dostupné z: <<http://www.harekršna.cz/hkcz/>>, (oficiální stránky ISKCONu v České republice).
- „Katha“ [online], dostupné z: <<http://www.katha.cz/>>, (ISKCON v Brně).
- „Kršnúv dvůr“ [online], dostupné z: <<http://www.kršnuvdvur.cz/>>, (farma Kršnúv dvůr).
- „SPOK – Kršnúv dvůr“ [online], dostupné z: <<http://www.spok.kršnuvdvur.cz/>>, (stránky Společnosti přátel a oddaných Krišny spravované farmou Kršnúv dvůr).